

Moeten we dan alles goedvinden?

Jaarboek 2019

*Redactie: Arie de Bruin (eindredactie), Paul Boersma,
Maartje Bos, Anouk Brink, Olga Middendorp*

Moeten we dan alles goedvinden?

Onder redactie van Arie de Bruin

ISBN 978 90 8850 937 7

NUR 854

BISAC EDU046000/FAM034000

THEMA JNE

© 2019 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j°. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvO.nl UvO@cedar.nl.

Inhoud

	Voorwoord	7
1	Een kind heeft het recht om te willen Arie de Bruin	9
	+ <i>Korczak: Dus moet alles worden toegestaan?</i>	15
2	Ouders temmen Jacques Vriens	17
	+ <i>Korczak: Steeds weer maak je de fout</i>	25
3	Pedagogisch tactvol handelen als antwoord Luc Stevens	27
	+ <i>Korczak: Kinderen de mogelijkheid garanderen</i>	35
	Papa en mama, ga maar weg Merel Notten	36
4	Weerstand als pedagogische opdracht Liesbeth Breek	39
	Moet ik dat dan allemaal maar kunnen? Annemarie Wisse	48
5	Je leert pas echt iets als het misgaat Tako Rietveld	49
	+ <i>Korczak: Het is niet waar</i>	54
6	Wij zijn heel erg ziek Anouk Brink en Olga Middendorp	55
7	De school als schuurplek Paul Boersma	61
	+ <i>De klas (Muus Jacobse)</i>	65

Mam, ik krijg er vast spijt van

Hester Homburg

66

8

Zie je wel, zo moet het

Kees IJzermans

69

+ *Korczak: Een stelregel*

76

Het telefoontje

Paul Boersma

77

9

Waar houdt de leraar op? En waar begint hij?

Mieke van Vollenhoven

79

+ *goet of faut (Jorge Bolle)*

86

Kinderen corrigeren

Beatrijs Ritsema

87

10

De coach

Paul Boersma

89

+ *Korczak: Een kind heeft het recht om te willen*

94

11

Kinderen vinden niet alles goed

Elise Sijthoff

95

+ *Onderstroom (Olga Ris)*

100

12

De benadering van jongeren in de jeugdzorg

Paul Boersma

103

+ *Helen (Arie de Bruin)*

111

13

Ik ben omdat wij zijn

Arie de Bruin

113

+ *Ik wil (Arie de Bruin)*

119

Janusz Korczak: grondlegger van de rechten van het kind

121

Over de auteurs

123

Voorwoord

Moeten we dan alles goedvinden? Moet je zien: zij pakt zomaar dat speelgoed af van haar broertje en geeft hem nog een duw ook...

Nou zit hij alweer uren te gamen! En hij vergeet z'n afspraak om de vaatmachine in te ruimen. En z'n huiswerk blijft ook liggen...

Tegenwoordig krijg ik een proces aan m'n broek van ouders, wanneer ik een leerling eens flink de waarheid zeg en straf geef!

Moeten wij dan maar alles goed vinden wat de leraar doet?

Ouders hoeven echt niet alles goed te vinden, maar ze moeten wel naar ons luisteren!

In dit boek worden dilemma's van opvoeders en die van kinderen centraal gesteld. Hoeveel vrijheid en ruimte geef je een kind om zijn eigen weg te gaan, zichzelf te ontwikkelen? En hoeveel beperkingen leg je hem op, welke grenzen zijn er, hoe leer je hem of haar de nodige zelfbeheersing en zelfdiscipline? De titel *Moeten we dan alles goedvinden?* is een citaat van Korczak. Ook hij kende het dilemma van vrijheid bieden en grenzen stellen, Führen oder Wachsenlassen. De discussie hierover is oud en actueel. Moet ik als opvoeder grenzen stellen aan het Iphone-gedrag, aan het gamen, het gebruik van pillen? De prinsjes en prinsesjes die overal hun zin in krijgen, die denken dat de wereld alleen om hen draait, ouders die leraren kwalijk nemen dat hun 'prinsje' iets niet mag of straf heeft gekregen. Ouders die zelfs naar de rechter stappen, omdat hun kind geen rol krijgt in de eindmusical...

Je kunt het ook omdraaien: Moeten kinderen dan alles goedvinden wat volwassenen doen? Heeft een kind het recht zich te verzetten tegen het gezag, de dwang of autoriteit van volwassenen? De wijze waarop volwassenen nu met de wereld omgaan, moeten zij dat dan maar goedvinden? Het is *hun* toekomst. Mogen jongeren er radicale ideeën op nahouden? Mogen kinderen eisen stellen?

In dit boek laten we eerst Janusz Korczak zelf aan het woord, waarna meerdere auteurs het thema vanuit een verschillend perspectief benaderen. Luc Stevens laat de lezer fundamenteel nadenken over het thema en geeft het belang aan van een vertrouwensrelatie tussen kind en opvoeder. De relevantie van weerstand in de opvoeding wordt aan de hand van de pedagogiek van de Franse pedagoog Meirieu uitgewerkt door Liesbeth Breek. In verschillende artikelen komt de actualiteit van

het thema in het onderwijs aan de orde. ‘Waar houdt de leraar op?’ vraagt Mieke van Vollenhoven zich af. Vanuit het perspectief van de leerling laat zij zien wat voor de persoonsvorming van ieder kind van belang is. Paul Boersma stelt dat jongeren recht hebben om er radicale ideeën op na te houden en dat die in de klas ook een plek moeten krijgen. Docent Kees IJzerman laat zien hoe weerbarstig de praktijk kan zijn en hoe je dan als opvoeder toch respect houdt voor de leerling. Ook in de jeugdzorg is de machtsverhouding tussen opvoeder en kind of jongere uiterst kwetsbaar. Het rapport van de commissie-De Winter *Onvoldoende beschermd. Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden* (M. de Winter e.a. 2019) spreekt boekdelen. Reden genoeg om in dit boek een interview op te nemen met mensen die in de jeugdzorg ervaring hebben. Een gesprek met een coach van een jeugdvoetbalteam toont ons weer een ander perspectief.

Kindercorrespondent Tako Rietveld spreekt met kinderen op een basisschool, Anouk Brink en Olga Middendorp hebben een gesprek met enkele jongeren die in de klimaatmars mee lopen. Jacques Vriens geeft kinderen een stem in ‘Ouders temmen’, een verhaal voor kinderen en andere grote mensen.

Casussen van opvoeders en enkele gedichten zorgen dat het thema op diverse manieren aan de orde komt.

Wij hopen dat dit boek genoeg gespreksstof oplevert tussen opvoeders onderling, maar vooral ook tussen kinderen en hun opvoeders.

Janusz Korczak Stichting

1

Een kind heeft het recht om te willen

Arie de Bruin

Moeten we dan alles goedvinden? Mogen kinderen hun eigen keuzes maken en altijd zelf doen wat ze willen? Korczak stelt zichzelf ook deze vragen en geeft direct een resoluut antwoord: nooit ofte nimmer! Maar tegelijkertijd wordt duidelijk: Korczak geeft een kind wel vele rechten!

Wie bij hem echter een pasklaar antwoord zoekt op de dilemma's en vragen waar elke opvoeder regelmatig mee te maken heeft, zal tevergeefs zoeken. In zijn werk als kinderarts en directeur van het weeshuis Dom Sierot is hij voortdurend op zoek geweest naar hoe hij kinderen tot hun recht kon laten komen, zonder zichzelf als volwassene volledig weg te cijferen. Hij heeft vaak getwijfeld, is regelmatig van mening veranderd, zocht steeds weer naar wat op de dag van vandaag, in het hier en nu, het beste was om te doen voor en vooral samen mét dit kind.

Zo nu en dan neemt hij in zijn boeken duidelijk stelling en lijkt hij een absoluut antwoord te willen geven, maar terstond kiest hij dan weer het perspectief van het kind en laat hij zichzelf en de lezer een andere werkelijkheid zien. Hij wil ons van één ding doordringen: het kind is een prachtig wonder, onvoorspelbaar als het leven zelf en de opvoeding is niet vast te leggen in kant-en-klare voorschriften.

In zijn belangrijke werk *Hoe houd je van een kind* maakt hij dit op de eerste bladzijde al duidelijk:

“Hoe, wanneer, hoeveel, waarom? Ik voorvoel veel vragen waarop men een antwoord verwacht, veel twijfels waarvoor men een verklaring zoekt. En ik antwoord: Ik weet het niet!

Telkens wanneer je dit boek opzijlegt en overgaat op het spinnen van de draad van je eigen gedachten, heeft het zijn beoogde doel bereikt. Als je snel de bladzijden omslaat op zoek naar voorschriften en recepten, als je je ergert omdat er zo weinig in staan, realiseer je dan dat, mocht je er toch adviezen en aanwijzingen in tegenkomen, de auteur dit niet alleen niet heeft gewild, maar dat het tegen zijn zin gebeurd is. Ik weet niet, ik kán zelfs niet weten, hoe mij onbekende ouders in mij

onbekende omstandigheden een mij onbekend kind kunnen opvoeden. Ik benadruk 'kunnen' en niet 'willen' en ook niet 'moeten'.

(Korczak 2010, p.14)

Ik weet het niet

Korczak is wars van recepten of algemene richtlijnen. Als kinderarts had hij dagelijks te maken met bezorgde ouders die van hem een recept wilden en het verlossende antwoord wilden horen op hun vragen en twijfels. Maar het lijkt erop dat hij hen met een kluitje in het riet stuurt:

“ *'Help! Dokter!' De moeder luistert, is soms verward. Haar droom van de arts als vriend, van een steun en toeverlaat, van iemand die haar instrueert, die voor haar een gids op deze moeilijke reis zou kunnen zijn, vervliegt onherroepelijk. Ze betaalt het honorarium en blijft weer alleen achter, in de bittere overtuiging dat de arts een onverschillige vreemde is die er niets van begrijpt. Welbeschouwd wist hij het zelf ook niet zeker, hij heeft niets bijzonders geconstateerd.*

(Korczak 2010, p.27)

Bij de tweede (Poolse) druk van *Hoe houd je van een kind* schrijft Korczak:

“ *Vijftien jaar zijn voorbijgegaan, vele vragen, veronderstellingen en twijfels zijn erbijgekomen, het wantrouwen tegen gevestigde waarheden is toegenomen. Geen enkele opvatting mag een absolute of immer geldende overtuiging worden. De dag van vandaag moet altijd slechts een overgang vormen tussen de som van ervaringen van gisteren en het grotere aantal ervaringen van morgen... Slechts onder deze voorwaarden zal het werk van een opvoeder eentonig noch uitzichtloos zijn.*

(Korczak 1984, p.166)

Daar moeten we het dus mee doen als we een antwoord willen vinden op de titel van ons boek *Moeten we dan alles goedvinden?* Je werk als opvoeder zal nooit eentonig worden, je zult iedere keer opnieuw samen met het kind een weg moeten vinden. Jazeker, op grond van enige ervaring en wellicht een theoretische studie mag je bepaalde zekerheden opbouwen en denken dat jouw methode werkt, maar *hij moet zich er altijd van bewust zijn dat hij zich kan vergissen! Elke dag brengt hem iets nieuws, iets onverwachts, iets buitengewoons, elke dag zal een nieuwe aanwinst rijker zijn...* (Korczak 1984, p.173)

Korczak heeft zelf door schade en schande veel geleerd. Zijn heftigste ervaringen als opvoeder deed hij op als begeleider tijdens vakantiekolonies. In alle openheid beschrijft hij zijn falen:

“ Ik had tien jaar bijles geven achter de rug; ik was geen jonkie meer en ook geen nieuweling op pedagogisch gebied; ik had veel boeken gelezen over de psychologie van het kind. En desondanks stond ik hulpeloos tegenover die geheimzinnige collectieve ziel van de kindergemeenschap. Dat een dergelijke gemeenschap nieuwe eisen stelt, dat ik geschokt was door een pijnlijke verrassing, leed geen twijfel. Mijn eerzucht leed eronder, vermoeidheid maakte zich van mij meester...

(Korczak 1984, p.185)

Respect als constante

Maar er is wel degelijk een constante te vinden in het werk van Korczak die ons kan helpen de draad van onze gedachten verder te spinnen op zoek naar een beetje steun bij de vraag wat te doen in bepaalde situaties bij dit kind.

Tijdens bovengenoemde vakantiekolonies, komt Korczak tot een verrassend inzicht:

“ Ik begreep dat kinderen een kracht zijn, die je kunt overhalen mee te werken; die je kunt verwonden door geringschatting, een kracht waar je rekening mee moet houden. Deze waarheden leerde ik wonderlijk genoeg door het verloop van incidenten.

En dan vervolgt Korczak met een van de meest cruciale zinnen uit zijn pedagogiek:

“ De volgende dag, tijdens een gesprek in het bos, heb ik voor het eerst niet tegen de kinderen, maar mét de kinderen gesproken; ik praatte niet over hoe ik wilde dat zij zouden zijn, maar over hoe zij willen en kunnen zijn. Misschien dat ik er toen voor het eerst van overtuigd raakte dat je van kinderen veel kunt leren, dat ook zij eisen en voorwaarden stellen, waartoe ze het recht hebben, evenals ze het recht hebben een voorbehoud te maken.

(Korczak 1984, p.188)

Pedagogiek is bij Korczak niet de wetenschap van het kind, maar van de mens. Voor hem is het kind niet minder mens dan een volwassene. Daarom eist hij voor het kind het recht op respect op en alle rechten die voor ieder ander mens gelden.

Haarscherp legt hij in zijn boeken uit hoe moeilijk het voor volwassenen is om dit respect werkelijk te realiseren. De volwassene is groter, heeft meer kracht en macht, kan dwingen, manipuleren en heeft zelfs de rechterlijke macht aan zijn zijde. In de tijd van Korczak behoorde fysiek geweld nog tot de gangbare opvoedingsmethoden. De opvoeder bepaalt en legt zijn wil op aan het kind, vanuit

de illusie dat hij weet wat goed voor hem of haar is. Korczak noemt kinderen dan ook een rechteloze, onderdrukte klasse (het proletariaat op kleine voeten). De overmacht van de volwassene was (en is nog steeds) de algemeen geaccepteerde basis voor de opvoeding. Hoewel er in de uiterlijke vormen veel is veranderd in de afgelopen eeuw, is er in dit uitgangspunt niet zo heel veel gewijzigd.

Veel ge- en verboden in de opvoeding lijken gerechtvaardigd, omdat zij het welzijn van het kind op het oog hebben; in werkelijkheid zijn zij vaker ingegeven door het feit dat de volwassene zelf gerustgesteld wil zijn en geen narigheid wil. Betutteling, overbezorgdheid is het gevolg. *Uit angst voor de dood van het kind, ontnemen we hem het leven!* (Korczak 2007) De macht blijft altijd bij de volwassenen, hoe goed ze het ook bedoelen.

We staan onze kinderen niet toe in overeenstemming met hun eigen wil en verstand te leven. We bereiden ze voortdurend voor op hun toekomstige, volwassen leven. In de tussentijd worden ze geketend en in hun rechten beperkt. Dit gebeurt allemaal uit naam van hun opvoeding en hun bescherming, maar in feite dient het ons eigenbelang en welzijn.

(Korczak 2007, p.188)

Maar niet het recht van de sterkste – toch veelal de volwassene in opvoedingsrelaties – mag leidinggevend zijn, maar het recht om te zijn wie je bent, het recht op een eigen leven en eigen dood, het recht op de dag van vandaag. Bij Korczak is het kind geen object van de opvoeding, maar een volwaardig subject. Een kind wordt geen mens, maar is er al een. Daarom neemt Korczak een kind in alles serieus en neemt hem zijn vrijheid, verantwoordelijkheid en zelfstandigheid nooit af. Het heeft het recht om te willen, aan te dringen en te eisen. De opvoeder is geen oppasser, baas of dresseur, maar een partner en een gids.

Het kind is als een vreemdeling; het verstaat de taal niet, weet niet hoe de straten lopen, kent de wetten en gebruiken niet. Soms wil het liever zelf rondkijken; als het moeilijk wordt, vraagt het om een aanwijzing, om raad. Het heeft iemand nodig die hem gidst en beleefd zijn vragen beantwoordt. Laten we zijn onwetendheid respecteren.

(Korczak 2007, p.157)

De opvoeder is wel degelijk nodig, maar dient zich te realiseren dat een kind een volwaardig mens is en tot veel in staat. Als de opvoeder denkt dat hij de weg voor kinderen moet uitstippelen en alle drempels bij voorbaat moet wegnemen, zit hij de ontwikkeling van het kind in de weg. Hij hoeft niet voor hem te denken, maar mét hem.

“ Het kind is met verstand uitgerust, het weet wat het nodig heeft, het kent de moeilijkheden en hindernissen in zijn leven. Het vraagt niet om een despotisch bevel, opgelegde discipline en wantrouwige controles, maar wat het nodig heeft zijn: tactvolle aanpak, vertrouwen in zijn ervaring, samenwerking en samen-leven.

(Korczak 2007, p.156-157)

Maar des te nadrukkelijker doet zich dan de vraag voor: moeten we dan alles goedvinden? Ook Korczak stelde zichzelf die vraag regelmatig. Ten onrechte is Korczak soms als antiautoritaire pedagoog weggezet of werd hem laissez-faire-gedrag verweten. Een kind kan het immers zelf wel bepalen, het weet zelf wat het nodig heeft! Laat het kind zijn eigen gang maar gaan... bemoei je er niet mee...

Niets is echter minder waar. Wie Korczak zo interpreteert, heeft hem niet begrepen. Het kind heeft jou nodig, als de ander die naast hem gaat, die hem vertrouwt, die met hem samenwerkt en samenleeft. En het is wederzijds: de volwassene heeft het kind ook nodig om te kunnen zijn wie hij is, om tot zijn recht te kunnen komen. Enige tijd geleden zag ik in een televisieprogramma hoe bewoners in een verzorgingstehuis opbloeden toen zij met kinderen mochten samenspelen en werken. ‘Ik ben’ in de relatie tot de ander; kinderen en volwassenen kunnen voor elkaar die ander zijn.

En wij dan? Moeten wij dan alles goedvinden?

Nadrukkelijk gaf Korczak ook ruimte aan de vraag van kinderen: moeten wij dan alles goedvinden? Kinderen hebben ook het recht het gedrag van volwassenen aan de kaak te stellen. In het weeshuis was een kinderrechtbank, waar niet alleen kinderen konden worden gedaagd, maar ook volwassenen. Korczak zelf is zeker drie keer voor de rechtbank gedaagd om zich te verantwoorden.

In zijn toelichting op de kinderrechtbank schrijft hij:

“ Het kind heeft recht op een serieuze behandeling van zijn belangen, dat deze rechtvaardig en evenwichtig beoordeeld worden. Tot nu toe hing alles af van de goede wil en de stemming van de opvoeder. Een kind had geen recht op tegenspraak. Aan dit despotisme moet paal en perk worden gesteld.

(Korczak 2012, p.194)

Hij was ook groot voorstander van een vrije pers voor kinderen. Al in 1921 schreef hij de brochure *Over de schoolkrant*, waarin hij scholen oproept ruimte te geven aan de mening van kinderen. Opmerkelijk is dat hij zich in die brochure direct richt tot de kinderen en hun allerlei adviezen geeft over hoe je de schoolkrant tot een succes kunt maken.

Samen met kinderen zorgde hij later voor de uitgave van *De Kleine Revue*, een krant die wekelijks als bijlage bij een landelijk dagblad werd uitgegeven. Er werden ingezonden brieven in opgenomen waarin allerlei zaken aan de kaak werden gesteld, bijvoorbeeld lijfstraffen op scholen. Twee scholen werd zelfs de wacht aangezegd: u moet ophouden met slaan anders zien we ons gedwongen de naam van uw school bekend te maken! Kritiek op de school en het gedrag van leraren kreeg veelvuldig aandacht in *De Kleine Revue*. Korczak stimuleerde de kinderen kritisch te zijn en stelde regelmatig subtiel de hypocrisie van volwassenen aan de orde.

‘Hoe, wanneer, hoeveel, waarom? Ik weet het niet!’

Korczak geeft wel heel veel aanwijzingen hoe het in ieder geval niét moet! Daarom volgen verspreid in dit boek nog diverse citaten uit publicaties van Korczak die ons tot nadenken kunnen aanzetten.

 Een opvoeder die de opvoeding er bij een kind niet in slaat maar het vrij leert kiezen, die het kind niet aan de hand meesleurt, maar het op eigen benen leert staan, die het kind niet in verdrukking brengt maar het vormt, die niet dicteert maar onderricht, die niet eist maar vraagt, zo'n opvoeder maakt samen met het kind vele ontroerende ogenblikken mee, hij zal vaak met tranen in zijn ogen zien hoe engel en duivel elkaar bestrijden, waarbij de witte engel zal triomferen.

(Korczak 1984, p.88)

Na het lezen van een artikel uit dit boek is het aan ons om het weg te leggen en over te gaan tot het spinnen van de draad van onze eigen gedachten. Wellicht kunnen de ideeën van Korczak, van kinderen en andere ‘grote mensen’ ons daarbij helpen.

Literatuur

1. Korczak, J. (2010). *Hoe houd je van een kind*, vert. R. Görtzen. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
Soms is met opzet de vertaling uit een eerdere uitgave van dit boek gebruikt:
Korczak, J. (1984). *Hoe houd je van een kind*, vert. V. de Bruijne-Hintzen en L. Schnack. Utrecht: Uitgeverij Bijleveld.
2. Korczak, J. (2012). *De Republiek der kinderen*, vert. R. Görtzen. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
3. Korczak, J. (2007). *Het recht van het kind op respect*, vert. R. Görtzen. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Janusz Korczak

Dus moet alles worden toegestaan? Nooit ofte nimmer: anders maken we van een zich vervelende slaaf een tiran die zich verveelt. Door iets te verbieden maken we tenslotte de wil van het kind krachtiger; althans, hij zal beter in staat zijn zich te beheersen of ergens van af te zien – en slechts zo ontwikkelen we een vindingrijke geest, die,

zich kan handhaven in een ingeperkte handelingsruimte en het vermogen heeft zich te onttrekken aan het toezicht; slechts zo bevorderen we zijn kritische vermogen. Hoewel dit een eenzijdige voorbereiding op het leven is, heeft het zeker zijn waarde. Als we ‘alles toestaan’, moeten we oppassen dat wij niet toegeven aan zijn neigingen, om vervolgens des te meer zijn wensen in te moeten tomen. In het eerste geval verzwakken we zijn wilskracht, in het tweede geval vergiftigen we haar.

Dus niet: doe wat je wilt, maar: ik doe, koop, geef je wat je wilt, mits je alleen wenst wat ik je kan geven, voor je kan kopen of voor je kan doen. Ik betaal opdat je niets zelf hoeft te doen, ik betaal opdat je luistert. ‘Als je het varkenslapje opeet, koopt mama een boekje voor je. Ga niet naar buiten, dan krijg je een chocolaatje.’

Het 'ik wil dit hebben' van het kind, ja, zelfs zijn woordloos uitgestoken hand, dient door ons beantwoord te worden met een gedecideerd 'nee'; en van dit eerste 'je krijgt het niet, dat kan niet, dat mag niet' hangt een groot deel van de opvoeding af.

De moeder wil liever geen problemen: ze wil dit alles zonder ophef en angstvallig velen, uitstellen tot een later tijdstip, tot het over is. Ze wil er zich geen rekenschap van geven dat de tragische botsing van de onredelijke, onuitvoerbare, onervaren wensjes met het op ervaring steunende verbod niet buiten beschouwing kan worden gelaten; ook de nog tragischere aanvaring tussen twee wensen of twee rechten op eenzelfde terrein is niet te voorkomen. Het kind wil de brandende kaars in zijn mond steken, ik kan het hem niet toestaan; hij wil een mes hebben, ik ben angstig; hij steekt zijn handjes uit naar een vaas die veel voor mij betekent; hij wil met de bal spelen, ik wil lezen. We moeten de grenzen afbakenen tussen zijn en mijn rechten.

De baby wil een glas pakken, de moeder kust zijn handje; helpt dit niet, dan geeft ze hem de rammelaar; en ook als dit niet helpt, dan stopt zij op het laatst het verleidelijke ding weg. Als het kind zijn handje wegtrekt, de rammelaar op de grond smijt, met zijn ogen het verborgen voorwerp zoekt en ontstemd zijn moeder aankijkt, vraag ik me af wie er gelijk heeft: de moeder die haar kind om de tuin leidt of het kind dat haar hierom veracht?

Wie niet grondig nadenkt over het probleem van verboden en voorschriften als hun aantal nog beperkt is, kan ze niet meer overzien en is verloren als het er veel zijn geworden.

Uit: Korczak, J. (2010). *Hoe houd je van een kind*, dl.1 nr.41. Amsterdam: Uitgeverij SWP.